

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΙΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
1978-1979

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Θ. Ν. Πελεγρίνης, *Ἡ ἔννοια τοῦ κάλλους στὸν Δαμάσκιο*, Ἀθήναι 1977, σσ. 131.

Ἡ ἀντίληψις τῆς ἐν μέτρῳ νοουμένης πραγματικότητος ἐτέθη ἀφ' ἧς ὁ Νουθαγόρις ἐνόμισε τὴν τῶν ὄλων περιοχὴν κόσμον ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως (Στοβ. Ἀνθ. 85,17). Παλαιστάτη ἕμως εἶναι καὶ ἡ ἀντίληψις περὶ τοῦ κόσμου ὡς ὠραιστάτου· καὶ δὴ καὶ κατὰ Θαλῆν κάλλιτων κόσμος· ποιῆμα γὰρ θεοῦ (Διογ. Λαέρτ. 1,35). Ἐκτὸς ἕμως τούτων ἐξετέθησαν ἀπόψεις περὶ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ κόσμου, κατ' ἐπέκτασιν περὶ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ κάλλους, ἀλλὰ καὶ νοητῆς καὶ αἰσθητῆς τάξεως. Ἐν αἰσθητὸν δὲ κάλλος, ὅπερ καὶ κυρίως ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα, ἐθεωρήθη ἄλλοτε μὲν ὡς αὐθύπαρκτον, ἄλλοτε δὲ ὡς ἐκπηγάζον ἐκ τοῦ νοητοῦ, ἄλλοτε δ' ἄλλως, ὡς διάφορος εἶναι ἢ περὶ τοῦ αἰσθητοῦ κάλλους ἀντίληψις τῶν Χριστιανῶν, τῶν ὁποίων ἕμως αἱ ἀπόψεις παρέλκουν, ἐφ' ἔσον ὅτι θὰ ἐκτεθῆ ἀφορᾶ εἰς τὴν περὶ κάλλους ἁμολογουμένως ἐνδιαφέρουσαν διδασκαλίαν τοῦ τελευταίου ἐπισήμου πλατωνικοῦ, τοῦ Δαμασκίου. Τὰς περὶ τούτου ἀπόψεις τοῦ Δαμασκίου ἐκθέτει ὁ κ. Πελεγρίνης εἰς τὴν ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἐπιγραφὴν ἐργασίαν του, ἥτις ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ προλόγου (σσ. 7-8), τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων (σσ. 9-13), τῶν συντομογραφιῶν (σ. 15) καὶ τῶν ἐξῆς κεφαλαίων-ἐνοτήτων. Εἰσαγωγή (σσ. 17-24), κάλλος καὶ μεταφυσικὴ (σσ. 25-51), κάλλος καὶ συμμετρία (σσ. 53-97), κάλλος καὶ διαλεκτικὴ (σσ. 99-123). Ἐπεταὶ ἡ βιβλιογραφία (σσ. 125-128), κατακλείεται δὲ ἡ μελέτη διὰ τοῦ πίνακος ὀνομάτων καὶ ὄρων (σσ. 129-131).

Ἀναλυτικώτερον ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ ὁ συγγρ. δι' ὀλίγων ὑπενουμίζει τὴν γνωστὴν ἱστορίαν τοῦ κλεισίματος ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (529) τῆς ἐν Ἀθήναις πλατωνικῆς Ἀκαδημίας. Μετὰ ταῦτα σημειοῦται τὰ ἔργα τοῦ Δαμασκίου μετὰ ταυτοχρόνου ἀναφορᾶς τῶν κριτικῶν τῶν ἐκδόσεων. Ἐν συνεχείᾳ διαστέλλεται ὁ Δαμάσκιος τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ ἔσον ἀφορᾶ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ὄντολογικῆς ἀρχῆς, δεδομένου ὅτι ὁ τελευταῖος σχολάρχης τῆς Ἀκαδημίας ἀποδέχεται ὡς ὄντολογικὴν ἀρχὴν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰαμβλίχου ἀποδεκτὴν ἀπόλυτον ἀρχὴν τοποθετουμένην ὑπεράνω οἰασδήποτε ὄντολογικῆς ἱεραρχίας ἄρα καὶ πέρα τοῦ ἐνός, ἀρχὴν τὴν ὁποίαν ἀπεδέχοντο οἱ Νεοπλατωνικοί, καθι-

σταμένης ούτω τῆς φιλοσοφίας τοῦ «μυστικῆς ἢ θεοσοφικῆς καὶ κριτικῆς ἢ διαλεκτικῆς» (σ. 21). Προσδιορίζων περαιτέρω ὁ κ. Πελεγρίνης τὸ εὖρος τῆς ἐννοίας τοῦ κάλλους κατὰ Δαμάσκιον γράφει ὅτι ὁ Δαμάσκιος προβάλλει δύο ἐρμηνείας ἐξ ὧν ἡ μία μεταφυσικὴ ἢ ἐνομοκρατικὴ καὶ ἡ ἄλλη τυπολογικὴ ἢ λογοκρατικὴ. Ἡ διάκρισις τούτων συντίθεται εἰς τὸν ὅρισμόν τῆς ἐννοίας τοῦ Ἰβραίου, ἐνθα «ἡ μεταφυσικὴ καὶ ἡ τυπολογικὴ ἐννοια τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ κάλλους εἶναι συμπληρωματικαὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Ἰβραίου» (σ. 23). Πέρα βεβαίως τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ φάσματος τὸ ὁποῖον κολύπτει ἡ περὶ τοῦ κάλλους τοῦ Δαμασκίου μελέτη, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν εἰς τὰ «ὑπερ» αὐτῆς αἱ ἀναφοραὶ καὶ συσχετίσεις τοῦ Δαμασκίου πρὸς ἄλλους φιλοσόφους, κατ' ὅσον καθορίζεται οὔτω καὶ περιγράφεται ἡ ἱστορικὴ του ἀξία.

Ἀκολουθεῖ ἡ κυρία διαπραγμάτευσις τοῦ θέματος. Ἐν τῷ κεφ. Κάλλος καὶ μεταφυσικὴ (σσ. 25-51), τὸ κάλλος συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ιδέαν τοῦ ἐνός τῆς μιᾶς πάντων ὡχῆς, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Δαμάσκιον εἶναι ἀνεπίδεκτον οἰασθῆναι ἐννοιολογικῆς κατηγοριοποιήσεως, ἀναλύσεως ἢ ἀκόμη καὶ γλωσσικῆς ἐκφράσεως (σ. 30). Ἐκ τῆς τοιαύτης ἡμῶς ἀποδοχῆς τοῦ ἑνός προκύπτει μία ἐκ πρώτης ὕψεως ἀντίφρασις εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τοῦ Δαμασκίου ἰδίᾳ εἰς τὸν ὅρισμόν τοῦ Κάλλους. Ὁ Δαμάσκιος ὀρίζει τὰς ιδέας τοῦ κάλλους καὶ τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὡς τὸ αὐτοκυλὸν καὶ τὸ αὐτοαγαθόν... ἐστὶν τὰ κυρίως ὄντα (σ. 27). Ἄν πράγματι ὁ Δαμάσκιος ταυτίζει νοηματικῶς ἢ ἐννοιολογικῶς τοὺς ἔρους «κάλλος» καὶ «ἀγαθόν», τότε κατὰ τὸν συγγρ. διαπράττεται σοβαρὸν φιλοσοφικὸν σφάλμα κατηγορίας (σ. 38). Ἐπιχειρεῖται λοιπὸν μετὰ ταῦτα ἡ ἀναίρεσις τῆς ὡς ἄνω κατηγορίας καὶ ἐξετάζει ὁ κ. Πελεγρίνης τὰς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κάλλους ἠθικῶς, ψυχολογικῶς καὶ μεταφυσικῶς, συμπερσίνει δὲ ὅτι ὁ Δαμάσκιος οὔτε συγγέει οὔτε ταυτίζει τὰς ὡς ἄνω ἐννοίας, ἀλλ' ὅτι τὸ μὲν νοητὸν κάλλος ἀναφέρεται εἰς τὸν ὑπερβατικὸν κόσμον τῶν ιδεῶν καὶ ἔχει τὴν καταβολὴν του εἰς τὸ ἴν τὸ ὁποῖον εἶναι καλλονὴ ἢ πρώτη, ἐπίσης δὲ ὅτι αἱ ἐννοιαὶ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ ἀγαθοῦ δύνανται νὰ συνυπάρχουν κατὰ τὴν πρὸς τὸ ἴν ἀναφορὰν τῶν παραμένονσαι ἡμῶς αὐτοτελεῖς. Πρέπει ἐπὶ τοῦ προκειμένου νὰ ἐξαρθῇ ὁ συσχετισμὸς τοῦ προβλήματος τῆς ὑπάρξεως ἢ ἔχει ἀντιφάσεως εἰς τὸν Δαμάσκιον πρὸς ὑπάρχουσας ἀντίφρασιν τοῦ Λύγουστίνου, ὡς καὶ ἡ παρουσίαις τῆς ὀντολογικῆς ἱεραρχήσεως τοῦ σύμπαντος ὑπὸ τῶν

Νεοπλατωνικῶν προκειμένου ὁ συγγρ. κριτικῶς νὰ καταλήξῃ εἰς ἀβίαστον ἄρσιν τῆς φαινομενικῆς ἀντιφάσεως τοῦ Δαμασκίου.

Ἐν τῷ κεφ. Κάλλος καὶ συμμετρία (σσ. 53-97), ἐκτίθενται ἀρχικῶς αἱ πρὸς τοὺς Νεοπλατωνικοὺς συμφωνοῦσαι ἀπόψεις τοῦ Δαμασκίου ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπαρξίν δύο κόσμων τ.ἔ. τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ. Κατὰ τὸν Δαμασκίον ὅμως ὁ αἰσθητὸς ὑλικὸς κόσμος εἰς τὴν κατωτάτην αὐτοῦ βαθμίδα ὡς ἀνείδεος εἶναι αἰσθητικῶς ἀδιάφορος, ἴσον ὅμως ἀπερχόμεθα πρὸς τὴν θείαν ἢ ἐπουράνιον ὕλην τόσον ἀνευρίσκομεν τὸ κάλλος. Κατὰ ταῦτα ὁ αἰσθητὸς κόσμος ἂν καὶ εἰς ὑποδεστέραν μοῖραν ἐν τούτοις περικλείει ἔνυλα εἶδη τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἄμοιρα κάλλους. Ἀποδεχόμενος ὅμως ὁ Δαμασκίος καὶ τὸ τῆς φύσεως κάλλος διαφέρει οὐσιαστικῶς τοῦ Πλωτίνου ἀποδεχομένου ἐπίσης τὴν ὑπαρξίν ἀμφοτέρων τῶν ἐννοιῶν τοῦ κάλλους, πλὴν ὅμως ἀντιλαμβανόμενου τὴν σχέσιν των ἄλλως. Ὁ Πλωτίνος δέχεται τὴν ὑπαρξίν μόνον τοῦ νοητοῦ κάλλους, ἀντιθέτως τὸ αἰσθητὸν κάλλος διδάσκει ὅτι καθίσταται καλὸν μετοχῇ εἶδους. Εὐστόχως ὑπὸ τοῦ συγγρ. παρατηρεῖται ὅτι ἡ πλωτινικὴ ἀποψὶς ὀδηγεῖ εἰς δυσκολίας, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ δεκτὸν, προκειμένου νὰ κατανοηθῇ ἡ ἀποψὶς αὕτη, οὔτε ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ κάλλους διαμοιράζεται εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ὄντα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου οὔτε ὅτι παρουσιάζεται εἰς ἕνα ἕκαστον τούτων οὔτε ὅτι τὰ ὄντα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου εἶναι ὡραῖα ἐπειδὴ ὁμοιάζουν πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ νοητοῦ κάλλους (σσ. 60-61). Ἀφοῦ δειχθοῦν αἱ λογικαὶ δυσκολίαι τῆς ἀποδοχῆς τῆς πλωτινικῆς θέσεως ἔπεται ἡ κριτικὴ τῆς δαμασκείου ἀπόψεως, γίνεταί δὲ δεκτὸν ὑπὸ τοῦ κ. Πιλεγγρίνη ὅτι ὁ Δαμασκίος ὀρθῶς δέχεται τὴν συμμετρίαν ὡς μέτρον τοῦ αἰσθητοῦ κάλλους. Προσθέτει δὲ ὅτι δεχόμενος ταύτην ὡς ἀριθμητικὴν σχέσιν μεταξὺ πέρατος καὶ ἀπείρου, συγχρόνως ὅμως ὑπερέχουσιν καὶ τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ πέρατος, δὲν παρουσιάζει ἄτοπον ἀντίληψιν ὁμοίως ὡς ὁ Ἀριστοτέλης ἀποδέχεται λογικῶς ὅτι ἡ ἀρετὴ ἂν καὶ εἶναι μεσότης μεταξὺ ἐλλείψεως καὶ ὑπερβολῆς ἐν τούτοις ἀξιολογικῶς θεωρεῖται ὑπεροχὴ καὶ ἀκρότης. Ἡ τοιαύτη ἀντίληψις τοῦ Δαμασκίου ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ συγγρ. τυπολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ κάλλους (σ. 76), ἥτις διαστέλλεται (1) εἰς τὴν γενικωτέραν (= τὴν περιέχουσαν τὴν μεῖξιν τῶν κατηγοριῶν τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ πέρατος) καὶ (2) εἰς τὴν μερικωτέραν (= τὴν περιέχουσαν τὴν μεῖξιν τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἡδονῆς). Μετὰ ταῦτα ἐξετάζεται ἂν ἡ (1) σημασία εἶναι ὀρθή. Πρὸς τοῦτο ἀναιροῦνται τρεῖς αἰτιάσεις τοῦ Πλωτίνου πρὸς τοὺς Στωικοὺς ἐπίσης ἀποδεχομένους τὴν τοιαύτην θεωρίαν (σσ. 78 κ.ἑξ.). Εἰς τὴν ἀντίρρησην τοῦ Πλωτίνου ὅτι τοῦ κάλλους θεω-

ρουμένου συνθέτου αποβάλλεται εκ τῆς σφαίρας του τὸ ἀπλοῦν, ἀντιτάσσεται ὅτι τὸ μὲν νοητὸν κάλλος εἶναι ἀπλοῦν καὶ ἀναγνωρίζεται ἐνορασιωκρατικῶς, τὸ δὲ αἰσθητὸν εἶναι σύνθετον καὶ καθορίζεται ὑπὸ τῆς συμμετρικῆς ἀναλογίας τοῦ πέρατος καὶ τοῦ ἀπείρου (σ. 80). Εἰς ἑτέραν σχετικὴν αἰτίασιν τοῦ Πλωτίνου ἀντιτίθεται ὅτι ἡ συμμετρία ὑπερβαίνουσα τὰ ἀποτελεσθέντα ταύτην στοιχεῖα εἶναι ὥραια ἀκόμη καὶ ἔταν τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τῆς δὲν εἶναι ὥραϊά μάλιστα δὲ ὅτι τοῦτο δὲν ὀδηγεῖ εἰς ἀντίφασιν. Εἰς τὸ τρίτον ἐπιχείρημα τοῦ Πλωτίνου ἐναντίον τῆς συμμετρίας στηριζομένου εἰς τὸ ὅτι ἄλλοτε μὲν κάτι φαίνεται ὥραϊον ἄλλοτε οὐκί, ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ συγγρ. ὅτι τοῦτο δὲν ὁφείλεται εἰς τὴν συμμετρίαν ἀλλὰ εἰς ψυχολογικὰς ἢ φυσιολογικὰς ἢ ἄλλους ὑποκειμενικὰς παράγοντας. Πρὸς ἐπίρρουσιν τῆς θέσεώς του ὁ συγγρ. ἐξετάζει τὰς θέσεις τοῦ Δαμασκίου συμφώνως καὶ πρὸς τὴν σύγχρονον αἰσθητικὴν, συνάγει δὲ ὅτι ἡ ἀποψις τοῦ Δαμασκίου δὲν καταρρίπτεται, ἀλλ' ὅτι διευρύνεται. Μετὰ ταῦτα ἀσχεῖται κριτικὴ ἐπὶ τῆς 2ας υποδιαρέσεως τῆς τυπολογικῆς ἐρμηνείας, διὰ τῆς ἀναφορᾶς δὲ εἰς τὰ σχόλια τοῦ Δαμασκίου εἰς τὸν Φίληβον παρέχεται ἡ δυνατότης τῆς διαπιστώσεως ὅτι ὁ Δαμάσκιος ὡς καὶ ὁ Πλάτων ἐδέχθη τὴν διάκρισιν τῶν ἡδονῶν εἰς καθαρὰς (= τὰς ἐχούσας συμμετρικὴν μεῖξιν περατουσιδοῦς ἢ ἐμμέτρου νοῦ καὶ τῆς ἀπείρου ἢ ἀμέτρου ἡδονῆς) καὶ τὰς μὴ καθαρὰς (= τὰς χαρακτηριζομένας διὰ τὴν ἀμετρίαν καὶ ἀπροσδιοριστίαν). "Ὅπως φαίνεται καὶ κατὰ τὴν εἰδικωτέραν σημασίαν τῆς τυπολογικῆς ἐρμηνείας ὁ Δαμάσκιος ἀνάγων ταύτην εἰς τὴν προηγηθεῖσαν δέχεται ὅτι ἡ συμμετρία ὡς ἀναλογικὴ μεῖξις εἶναι ἀπὸ ἀξιολογικῆς ἀπόψεως ἀνωτέρα τῶν μερῶν τῆς (σ. 97).

Ἡ μελέτη κλείεται διὰ τοῦ κεφαλαίου-ἐνότητος, κάλλος καὶ διαλεκτικὴ (σσ. 99-123), ἔπου προσδιορίζεται ὅτι ἐπειδὴ τὸ κάλλος νοεῖται ὑπὸ τοῦ Δαμασκίου ὡς νοητὸν ὑπέρτερον καὶ ὡς αἰσθητὸν ὑκειμένον, ἀλλὰ καὶ καλὸν ἤμους ἐκάτερον, ὥστε καὶ ἐν ἑκάτερον, ἡ ἀποψις αὕτη εἶναι διαλεκτικὴ συμφώνως πρὸς τὸ γνωστὸν τριαδικὸν σχῆμα θέσις (= ἡ μεταφυσικὴ ἢ ἐνορασιωκρατικὴ ἀντίληψις) - ἀντίθεσις (= ἡ τυπολογικὴ θεώρησις) - σύνθεσις (= ἡ ὑπέρβασις τῶν ἀντιθέσεων). Αἱ ἀπόψεις τοῦ Δαμασκίου ἐξετάζονται διὰ μακρῶν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν κανόνων τῆς ὀρθῆς διαλεκτικῆς καὶ ὀδηγούμεθα ὑπὸ τοῦ συγγρ. εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς δαμασκίου ἀντιλήψεως, καὶ ἢ τὸ Ἰβραῖον (= ἡ σύνθεσις) περιέχει τὰς δύο ἐννοίας τοῦ κάλλους διατηρούσας ἡμῶς τὴν ἑτερότητά των συγχρόνως καὶ ἀποκλειόμενας μεταξύ τῶν. (Ἦτοι πέρα

τοῦ νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ κάλλους ὑπάρχει ἡ ἑναρμόνισις των εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ Ὁραίου ὡς εἶχεν ἀρχικῶς ἐπισημανθῆ.

Ἐν συμπεράσματι πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἡ μεθοδικότης διὰ τῆς ὁποίας ὁ κ. Πελεgrίνης χωρεῖ ἐκ τῆς μιᾶς ἀπόψεως εἰς τὴν ἄλλην ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἀποδείξεως τοῦ ζητουμένου. Ἐπὶ πλέον ἄς ὑπογραμμισθῇ ὅτι κατὰ τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ θέματος κινεῖται εἰς ὅλον τὸ εὖρος τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν πυθαγορείων μέχρι τῶν συγχρόνων ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἄς ἀναφερθῇ ἐπίσης ὅτι αἱ ἀναφοραὶ γίνονται σχεδὸν ἐν τῷ συνόλῳ εἰς τὰς πηγὰς καὶ οὐχὶ ὅπως συνηθίζεται εἰς τοὺς φιλοσόφους μέσῳ τῆς συγχρόνου βιβλιογραφίας. Τοῦτο βεβαίως δὲν πρέπει νὰ ἀδηγήσῃ εἰς σφαλερὰν ἀντίληψιν περὶ ἐλλείψεως τῆς διεθνοῦς βιβλιογραφικῆς ἐνημερώσεως, ἀντιθέτως αὕτη εἶναι πλήρης καὶ ἔπου δεῖ ὁ συγγρ. χρησιμοποιοεῖ ἔργα ξένων μελετητῶν.

Περαίνοντες θεωροῦμεν ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ κ. Πελεgrίνης θὰ καταλάβῃ θέσιν ἀξιόλογον καὶ εἰς τὴν νεοελληνικὴν βιβλιογραφίαν—εἶναι ἡ μοναδικὴ ἄλλως τε διὰ τὸν Δαμάσκιον ὑπάρχουσα—ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ξένην εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ὑπῆρχεν ἐπίσης συστηματικὴ περὶ τῶν αἰσθητικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Δαμασκίου μελέτη.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ